

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ №2 КАФЕДРАСИ**

**Инглиз тилида гапиришнинг полилог
турини ўргатиш**

ТОШКЕНТ-2021

“Тиллар ўқитиш методикаси ва таълим технологиялари” фанидан услубий қўлланма-Тошкент : ЎзДЖТУ, 2021 , 45 бет.

Мазкур услубий қўлланма “Тиллар ўқитиш методикаси ва таълим технологиялари” фанидан бўлиб, 5111400-хорижий тил ва адабиёти (инглиз тили) бакалавриат йўналишларида таълим олаётган талабаларга мўлжалланган.

Тузувчи:

М.Т.Джураева - ЎзДЖТУ Инглиз тилини ўқитиш методикаси №2 кафедраси ўқитувчиси

Такризчилар:

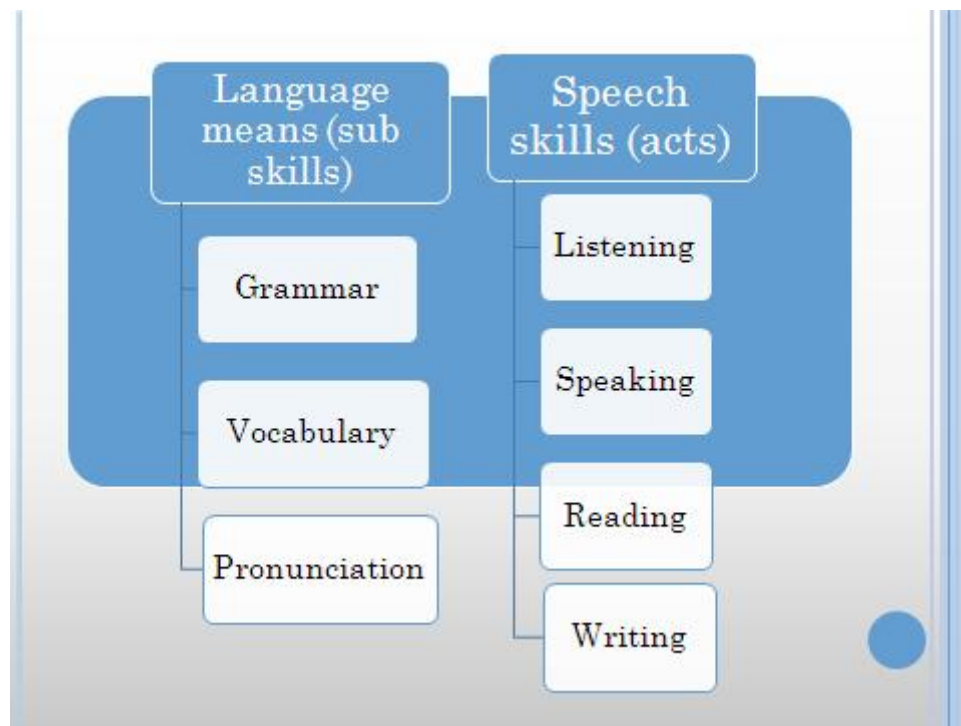
Қ.Д.Тўхтаева - НавДПИ Инглиз тили ва адабиёти кафедраси доценти ф.ф.н.

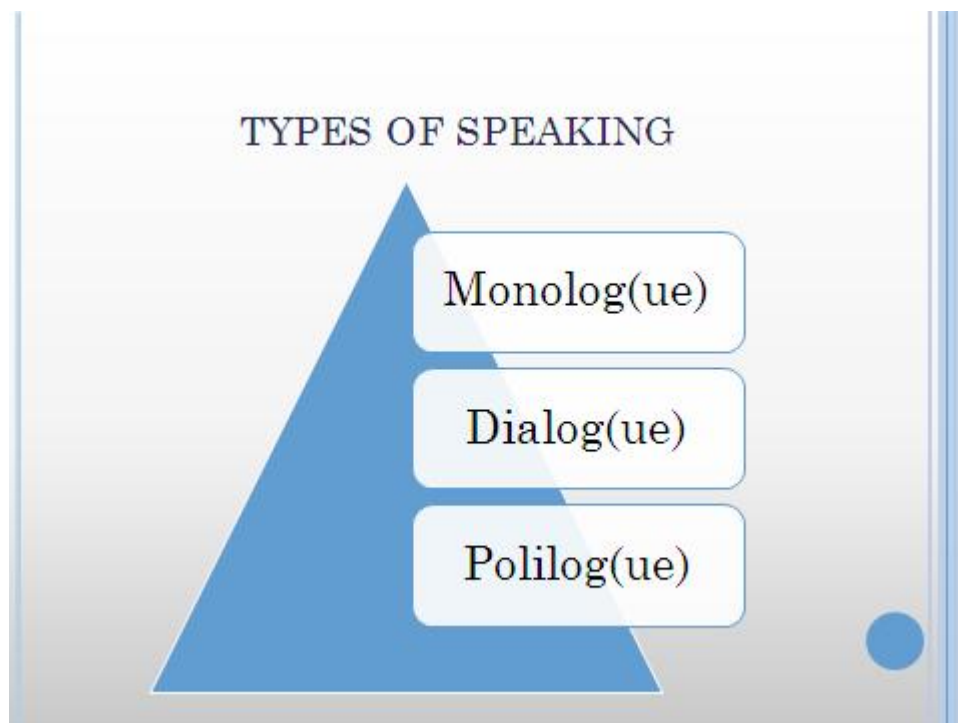
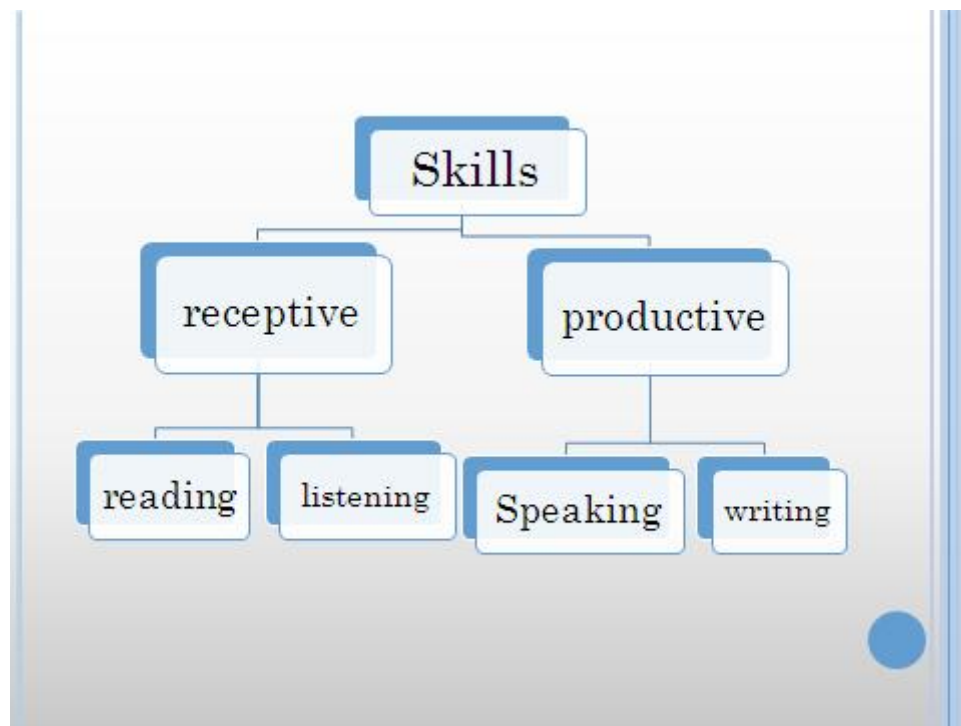
Ф.С.Азизова -ЎзДЖТУ Инглиз тилини ўқитиш методикаси №2 кафедраси мудири PhD

Ушбу услубий қўлланма Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети инглиз тилини ўқитиш методикаси №2 кафедраси йиғилишида кўриб чиқилган ва чоп этишга тавсия этилган (кафедра йиғилишининг 2021 йил 26 февралдаги мажлисининг 7-сонли қарори)

Мундарижа

1. Нутқ, унинг турлари ва полилогнинг назарий асослари.....	4
2. Полилогни ўргатиш машқлар тизими.....	22
3. Назорат саволлари.....	40
4. Глоссарий.....	41
5. Тестлар.....	42
6. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	44

Чет тилида гапиришни ўргатишнинг психофизиологик хусусиятлари И.А.Зимняя, Е.Н.Соловова, М.Гальскова, Н.И. Гез каби олимлар томонидан ўрганиб чиқилган. Ў. Хошимов, Т.Саттаров, Ж.Жалоловлар нутқ хақида ўзларининг тадқиқотларида бир неча маълумотлар берганлар.

Нутқ, гапириш ва полилог олимлар талкинида қуйидагича таърифланган. Ж.Жалоловнинг таърифича, гапириш, нутқ фаолиятининг тури сифатида оғзаки фикр баён этиш демакдир. Бу жараёни билдирувчи таърифдир. И.Я.Зимняянинг таърифига кўра нутқ мулоқот жараёни эмас, гапириш ҳам эмас, нутқ гапириш янглиғ фаолият чоғида фикрнинг рўёбга чиқиш ва ифода қилиш усулидир.

Гапириш бирор фикрни изҳор этиш мақсадида муайян тилдаги лексик, грамматик ва талаффуз ҳодисаларини қўллашдан иборат.

Маълумки, чет тиллар ўқитиш методикасида гапиришнинг монолог, диалог ва полилог турлари фарқланади.

Методик адабиётларда гапиришнинг барча турлари лингво-психологик ва лингво-дидактик нуқтаи назаридан таҳлил этилган. Хусусан монолог гапиришининг шакли бўлиб, 1 та сўзловчи томонидан бажарилади. Унда суҳбатдош мавжуд, лекин у пассив бўлади. Диалог эса монологга қараганда қатор лингвистик қийинчиликларга эга бўлган гапириш туридир. Унда аввало коммуникант мавжудлиги талаб этилади. Психофизиологик жиҳатдан икки коммуникант узвий боғланган, муомала маданиятига қатъий риоя қилинади.

Тадқиқотимиз предмети сифатида гапиришнинг полилог шакли олинганлиги сабабли уни таърифлаб ўтамиз. Полилог гапиришнинг барча турларини ўз ичига олган гуруҳ нутқи бўлиб, коммуникантлар диалогдаги каби узвий боғлиқ. Полилог сўзи Ж. Жалоловнинг таърифича, юнонча сўздан олинган бўлиб, кўпчилик суҳбати деган маънони англатади. Уни биринчи бўлиб методикага Х. Палмер киритган.

Гапириш турлари қуйидаги жадвалда яққол фарқланади.

	Монолог	Диалог	Полилог
Қатнашувчилар сони	1 иштирокчи	2 коммуникант	Гуруҳ
Лингвистик фарқи	Гаплар тўлиқ	Қисқа гаплар ва репликалар	Қисқа гаплар ва репликалар
Психологик қийинчилик-лари	Коммуникант пассив	Коммуникант актив	Гуруҳ актив
Мисоллар	Outside the house on Friday. Mary rides to the house on a bicycle.	A: I am exhausted. My new exercise class is so hard. B: Your new exercise class? A: Yeah. My new advanced exercise class. B: Why advanced?	A: What's Gotten Into Him? B: He Missed A Phone Call. A: From ...? C: Yes, Alexandra. A: It's nice to see young love.... Oh, to be young again! Where's the coffee?

Жадвалдан маълум бўладики, монологда гапирувчи бировга боғлиқ эмас, лекин эшитувчи мавжуддир. Фақат у нутқ содир этмайди. Диалогда эса оҳанг ҳам роль ўйнайди, у суҳбатдошга ҳам таъсир этади. Бу эса узилиш бўлиб қолмаслигини таъминлайди.

Полилогда ҳамма бир-бири билан занжир каби узвий боғланган. Бир одамнинг фикридан иккинчиси таъсирланиб суҳбат давом этаверади.

“Полилог” термини қадимги грек тилига мансуб бўлиб, “диалог” терминига қўшимча сифатида юзага келган. Полилог —бу кўпчилик суҳбати, бир неча шахлараро суҳбат. Полилог тушунчасига қарши фикрлилар уни бир неча диалогга бўлинмаслигини таъкидлаганлар. Полилогнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд: қатнашувчилар учтадан кам бўлмасликлари, ягона мавзу бўлиши, вазиятли боғланиш диалогга нисбатан кўпроқ ривожланишга

эга.

Л.Е. Тумина полилогни бир неча сўзловчилар қатнашадиган ва уларнинг ҳаммалари нутқ муносабатида актив бўладиган нутқ тури сифатида аниқлаган. Сўзловчилар сони (2 ва ундан ортиқ) «диалог - полилог» ҳолатини фарқловчи белги ҳисобланмайди: «диа» элементи (грекча *dia* — орқали) сўзидан келиб чиққан бўлиб, уларнинг умумий белгисини кўрсатади: монологга зид тарзда сўзловчи ва тингловчилар алмашинади. Полилогда иштирок этаётган томонлар одатда масъулият ҳис қиладилар: ҳар лаҳзада гапирилаётган фикрдан огоҳ бўлиб туриш ва бошқаларнинг диққат қилишларини таъминлашлари зарур. Полилогда алоҳида қатнашувчилар томонидан олиб чиқилладиган информация кўпайиб кетиши мумкин.

О.М.Казарцева полилогни бир неча сўзловчилар фикрларининг навбатма-навбат алмашиниши ва бир вазиятга бевосита боғлиқ бўлган мулоҳаза деб талқин қилади. Полилог кўпинча гуруҳ суҳбати шаклини олади.

Полилог диалог каби монологга қарама-қарши туради, полилог диалог билан сўзловчи ва тингловчиларнинг ўрин алмашинишларини бирлаштиради. Полилогда сезиларли даражада ҳар бир иштирокчининг ролли вазифаси ошиб боради, у диалогдагига нисбатан эркинроқ ҳолатда бўлади.

Бугунги кунда кўп ҳолларда инглиз тили дарсларида мулоқот монолог ва диалог шаклларда боради, яъни якка тартибда ёки жуфт бўлиб ўтказилади, мулоқотнинг полилог шаклига кам эътибор берилади. Табiiй коммуникатив шароитларда биз айнан полилог шаклидаги мулоқотга дуч келамиз. Чет тилида полилогик нутқни ривожлантириш замонавий лингводидактикада ўрганиб чиқилмаган.

Е.В. Смирнованинг фикрига қўшилган ҳолда айтиш мумкинки, узок вақтлардан бери полилогга етарлича эътибор берилмаган. Дискуссия, диспут, дебат, музокара, суҳбат, “айлана стол” каби полилог шакллари инглиз тили мутахассислигидаги талабаларнинг ажралмас қисмини ташкил этади. Ҳозирги кунда таълим жараёнида полилогик нутқ малакаларини ривожлантиришга мос келадиган дидактик шарт-шароитлар яратилмаган.

Мавжуд бўлган ўқув ва ўқув-методик қўлланмаларда оғзаки нутқ бирликларидан асосан, монологик ва диалогик нутқ малакаларини ривожлантиришга эътибор қаратилган.

Е.В.Смирнованинг фикрига кўра полилогик нутқни шакллантириш ва ривожлантиришга деярли эътибор берилмаган. Бунинг сабаблари қуйидагича изоҳланади:

1. полилогнинг (монолог ва диалогдан) фарқли хусусиятлари кўрилмайди;
2. полилогик нутқни шакллари ва уларнинг композицион-структуравий хусусиятлари кўриб чиқилмайди;
3. полилогик нутқга таъсир этувчи омилларга диққат жалб қилинмайди;
4. инглиз тили муҳотида полилогик нутқнинг ижтимоий-маданий хусусиятларига талабаларнинг эътибори жалб қилинмайди;
5. инглиз тилида полилогик мулоқот жараёни қатнашчисида ижтимоий-маданий малакалар шакллантирилмайди ва ривожлантирилмайди.

Полилогни ўргатишда аниқ бир мавзу бўлиши, мавзуга оид лексик, грамматик ва фонетик бирикмалар бўлиши керак. Сухбат жараёнидаги турли оханглар бўлиши коммуникантга таъсир қилади. Полилогни ўргатиш жараёнида буни ўқитувчи ташкил қилади

Юқорида айтиб ўтилганидек, гапириш монолог, диалог ва полилогдан ташкил топган булиб, уларнинг ҳар бири ўзига хос хусусиятга эга. Полилог монолог ва диалог нутқ малакаларини ўз ичига олган ҳолда дебат, диспут, муҳокама, ролли ўйин, сухбат, музокара, телефондаги конференция ва бошқа турларга ажратиб ўрганилиши мумкин.

Ушбу жанрларнинг ўзига хос белгиларини қуйидагича ифодалаймиз.

Белги	Phone conference	Round table Discussion	Small group discussion	Debate	Role play
Муҳокама	+	+	+	+	—

Баҳс	-	—	+	-(+)	—
Иштирок- чилар сони	3-4 иштирокчи	6 Иштирокчи ва 3-4 кишили интеракцион гуруҳ	Ҳар бир гуруҳда 2 ва ундан ортиқ иштирок чи	6-8 ишти рокчи ва 3-4 кишили интерак цион гуруҳ	Чегаралан- маган
Паралинг- вистик хусусиятлар	—	+	+	+	+
Эмоционал- лик	+(+)	+	+	(+)-	+
Тайёрлан- ганлик	-	+(+)	-	+	+
Регламент- лилиқ	-(+)	+	-	+	-

Юқоридаги жадвалдан кўринадик, полилог бирликларининг ўзига хос томонлари жадвал кўрсаткичларидан яқол кўзга ташланиб турибди. Бундан кўринадик, полилогнинг ижобий томони унда талабалар нафақат ўз ишларининг натижасига, балки бутун гуруҳ фикрининг натижасига жавоб берадилар. Сустроқ ўқийдиган ёки нутқи равон бўлмаган талабалар фаол ва билимли, мулоқатманд, киришимли талабалардан ўрганишга ва уларга эргашишга ҳамда тенглашишга ҳаракат қиладилар. Маълумки, интерфаол яъни биргаликда ўқиш, ўрганиш осонроқ, қизиқарли ҳамда самаралидир.

Дебат, диспут, муҳокама, ролли ўйин, суҳбат, музокара, телефондаги конференция кабиларни ўрганишда анъанавий усуллар билан бирга дарс жараёнида видеофильмлардан фойдаланиш ҳам таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим омилларидан биридир.

Дебат, диспут, муҳокама, суҳбат, музокара, баҳс тушунчаларини фарқлаш борасида бир неча тадқиқотлар олиб борилган (А.П.Алексеев, О.Г.Дзюбенко, С.А.Минеева, А.Н.Соколов, И.А.Стернин ва бошқалар). Тадқиқот муаллифлари баҳсининг етарлича ажралиб турувчи шакллари аниқлашга ҳаракат қилганлар.

Бу муаммога Н.И.Махновская ўзининг “Система обучения аргументативным умениям в курсе риторики высшей и средней школе” монографиясида катта эътибор қаратган. Биз кейинчалик дебат, диспут, муҳокама, суҳбат, музокара, баҳс белгиларини кўриб чиқишимизда юқорида айтиб ўтилган монографияга таянамиз. Н.И.Махновская О.Г.Дзюбенко, А.Н.Соколов, В.Т.Лисовскийларнинг ишларини таҳлил қилиб, айтиб ўтилган тушунчаларни аниқлашда бир қатор қарама-қаршиликларни топади. Хусусан, авторда “баҳс” сўзи дебат, диспут, муҳокама, музокара кабилар билан бир тартибли эканлиги эътирозни келтириб чиқаради, чунки улар баҳсининг шакллари сифатида кўрилиши керак. Профессор Л.К.Граудина ва профессор Е.Н.Ширяев таҳрири остида рус тили нутқи ва маданияти дарслигида “баҳс” нинг бундай яқин маъноли бўлган дебат, диспут, муҳокама, суҳбат, музокара тушунчаларини ёритишда “баҳс” сўзига кўпинча синоним бўлиб ишлатиладиган сўзларни таққослаш таклиф этилади.

Рус тили, нутқ маданияти, стилистика, риторика ўқув луғати муаллифининг таъкидлашича, дебат атамаси рус оғзаки амалиётида аниқ бир маънога эга эмас, лекин муҳокама атамасининг синоними сифатида ишлатилиши мумкин ва диспут, муҳокама тушунчалари қиёсий тушунчалар сифатида кўрсатилади. Бадий адабиётда дебат тушунчасининг тарқоқлиги юқорида келтирилган дебат тушунчасининг қадрини пасайтирмайди.

Дебат тушунчасини кенгроқ кўриб чиқиш учун Л.Ю.Ивановнинг қуйидаги параметрларига асосланамиз:

А) сўзнинг этимологиясига

Б) луғатдаги таърифи ва ўша тилда гаплашувчиларнинг кўз олдимизда намоён бўлиши

В) аниқлаш, яъни тадқиқотчилар томонидан берилган таъриф.

Г) нутқда “дебат” сўзининг ишлатилиши.¹

Атаманинг келиб чиқиши.

Дебат сўзи этимологик жиҳатдан англо-французча *debatre* сўзига тааллуқли, ундан *debate* сўзи келиб чиққан.²

Беллашмоқ сўзи кўчма маънода ким ўзиш ўйнамоқ, мусобақа, рақобат қилмоқ;

Сухбат икки ва ундан ортиқ киши ўртасидаги ўзаро сўзлашув; мусобақа; гурунғ; бирор мавзуда эшитувчилар билан фикр алмашинув, савол-жавоб тариқасида ўтказиладиган машғулот;³

Мунозара илмий, адабий, сиёсий, диний ва шу каби масалалар юзасидан тортишув, баҳс, дискуссия. Ўзбекистон миллий энциклопедиясида берилишича эса баҳс, фикрлар тортишуви демакдир.

Диспут илмий, адабий ва шу каби мавзуларда ўтказиладиган оммавий мунозара, дискуссия.

Дискуссия бирор масалани тўғри ҳал қилиш учун матбуотда ёки йиғилишда ўтказиладиган эркин оммавий муҳокама, мунозара.

Дебат сўзи тортишув, фикр алмашиш, баҳс-мунозара маъносини билдиради⁴. Фикр алмашиш маълум бир мавзу юзасидан ўтказилиб, баҳс давомида томонлар ўзларини ҳимоя қилади ва тўғрилигини исботлайди.

Дебатлар расмий ва норасмий турларга бўлинади. Кундалик ҳаётдаги дебатлар ноформал деб аталади.

Расмий дебатлар хаотик дебатларни ўз ўрнига қўйишга ёрдам беради. Расмий дебатларининг асосий тавсифини қарама-қарши фикрлар ва зиддиятларни таъминловчи қонун-қоидалар ташкил қилади. Улар шахсни мантикий фикрлашга ўргатади ва воқеликни ҳар томонлама қараш, далиллар, исботларни чуқур таҳлил қилиш, далилларни мантиқан тўғри тузиш,

¹ Л.Ю.Иванов, 7

² Oxford 1978, 77-78

³ Ўзбек тилининг изоҳли луғати, 93-б

⁴ И.Алқаров, Ижтимоий фаол шахсни шакллантиришда “Мунозара”- дебат клубларининг роли. “Таълим муаммолари” 2007, №1, 71-72б .

фикрлаш ҳамда ўзаро мулоқотга киришиш малакаларини шакллантиради.

Агар инсонлар фикрида фарқлар мавжуд бўлса, фикрлардаги бу фарқлар муҳокамага сабаб бўлиши ёки бўлмаслиги мумкин. Агар фикрлардаги фарқлар муҳокама қилинса, улар зиддият, келишмовчилик деб аталади. Шундай қилиб, келишмовчилик бу фикрлардаги муҳома қилинаётган қарама-қаршиликлардир.

Баҳс бу қарши фикрлилиқни муҳокама қилиш жараёни бўлиб, унда ҳар икки томон ўз фикрида қолади, далиллар келтириб ўз қарашларини ҳимоя қилади, рақиб гуруҳни эса танқид қилади.

Баҳсининг турлари.

Дискуссия (мунозара) жамоа олдидаги илмий, сиёсий баҳс. Турли фикрларни қиёслаш йўли билан тўғри ечимини топиш. Бу ҳақиқатни очишдаги баҳс.

Баҳс (полемика) жамоа олдидаги баҳс бўлиб, унда мақсад қатнашувчи ўзининг ҳақлигини ва рақибларининг фикрларини рад этишга йўналтирилади. Ундаги мақсад баҳслашишда ютиб чиқишга қаратилган бўлади.

Диспут бу бирор ижтимоий аҳамиятга эга бўлган, олдиндан тайрланган жамоа олдидаги баҳсдир.

Баҳсни бирор масаланинг муҳокамаси билан алмаштириш мумкин эмас. Масала муҳокамаси баҳсдан қуйидагича фарқ қилади:

Муҳокама жараёнида томонлар ўзларининг қарашлари, фикрларини айтадилар. Мақсад ён-атрофдаги инсонлар, суҳбатдош, томошабинларни янги далил, маълумотлар билан таништириш, уларни ўйлантириш. Ўзининг тўғри ёки нотўғри эканини исботлашга йўналтирилмайди.

Баҳсга ўхшаб бирор масаланинг муҳокамаси ҳам қарама-қарши фикрлилиқни муҳокама қилишдан иборат. Томонлар далил, асослардан масалага ойдинлик киритиш мақсадида фойдаланадилар, бу билан улар рақибларини танқид қилмайдилар. Баҳсининг мақсади ҳақиқатни топишдир, масала муҳокамасининг мақсади эса томонларнинг турли хилдаги фикр, қарашлари билан танишишдир ва у кейинчалик у ёки бу муҳокама

килинадиган масала хусусида ўз қарашларини аниқлаштириб олиш учун хизмат қилади.

Шундай қилиб, масаланинг муҳокамаси – бу бирор масалага бўлган турли қарашларнинг далил, исботлар келтириш орқали, рақибларнинг у ёки бу фикрларни қўллаб-қувватлаб, уларни танқид қилмасдан ва энг муҳими ҳақиқатни тезда қарор топишига ҳаракат қилмасдан муҳокама юритишдир.

Масаланинг муҳокамаси фақатгина икки ўртадаги келишувни кўзлайди, муҳокама натижалари кейинги муҳокамани, тушуниб етишни ва таҳлилни ўз ичига олади. Масаланинг муҳокамасидаги асосий манба рақибни танқид қилиш эмас, балки фикр, тезис, масалани иштирокчилар билан далил асослаб исботлаб бериш.

Масаланинг муҳокамаси жамоа олдида ҳамда шахслараро бўлиши мумкин.

Жамоа олдида нутқ сўзлашнинг дебат ҳамда музокара каби кўринишлари мавжуд.

Дебат бу жамоа олдида бирор бир жамоатчиликдаги муҳим бўлган масалани унга турли қарашлар орқали муҳокама қилинишидир.

Музокара бу жамоа олдидаги илмий, сиёсий ва ҳисобот тарзидаги докладдир.

Шундай қилиб, музокара ва муҳокама, шунингдек, диспут бу баҳснинг турли кўринишларидир, дебат ва музокара эса масала муҳокамасининг кўринишларидир. Дебат билан музокара бир-биридан шуниси билан фарқ қиладики, музокара бирор киши томонидан ўқилган доклад билан кифояланади, дебат эса бирор бир масалага турли фикр, мулоҳазадаги кишиларнинг асослаб беришларидир.

Дебат жамоа олдидаги аҳамиятидан ташқари таълимий аҳамиятга ҳам эга.

Ўқитиш усули сифатида дебат коммуникатив мулоқот кўникмаларини шакллантиришнинг самарали воситаси саналади.

Дебатга тайёргарлик мобайнида қатнашувчмлар маълум бир мавзу

юзасидан аниқ мақсадга йўналтирилган маълумотлар танлай олишни, диққат билан ўқишни, матнларни конспект қилиш, далил, асос топишни ўрганадилар, нутқ сўзлашни ташкил этиш устида ишлайдилар, яъни асосий фикрларини танлаб олишни ва уни тартибли кетма-кетликда жойлаштиришни ўрганадилар.

Дебат қатнашувчиларда асослаб бериш, шеригини диққат билан ва аниқ мақсадда тинглаш, оғзаки айтилган фикрларни таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантиришга ёрдам беради. Тўғри ва ўйлаб савол бериш, қисқа ва лўнда жавоб қайтаришни, толерантлик руҳида ҳамда нутқ маданияти нормаларига риоя қилган ҳолда муҳокама ўтказишни ўргатади.

Дебат қатнашчилари, шунингдек, регламентга риоя қилиш, асосий маълумотларни ажратиб олиш, аудитория диққатини ўзига жалб қилиш, муомала санъатларидан фойдаланиш, аудиторияга ўз ғояларини тақдим этишда энг мутаносиб нутқ усулини топишни, нутқда қисқа ва лўнда бўлишни ўргандилар. Дебат рақибга ҳурмат билан мурожат қилишни ўргатади.

Дебат командалари иштирокчилари ролларни тақсимлашни, бир-бирларини қўллаб-қувватлашни, масалани биргаликда таҳлил қилишни ҳамда асослашнинг энг мақбул йўлини биргаликда топишни ўрганадилар. Дебат мобайнида ҳар бир команда аъзоларида рақибларининг янги келтирган далилларини биргаликда таҳлил қилиш кўникмалари, ўз шерикларига ёрдам бериш малакалари юзага келади.

Томошабинлар тинглашни, томонларнинг фикр, далилларини солиштиришни, айтилаётган мулоҳазаларни баҳолашни, муҳокама натижалари бўйича ўз фикрларини шакллантиришга ўрганадилар.

Дебатнинг асосий шартлари шуки, унда баҳслашилмайди, балки :

1. Далиллар келтириш орқали шахсий фикр ва мулоҳазалар берилади;
2. Рақибнинг нутқини бўлмасдан туриб уни тингланади;
3. Рақибга фақат аниқлилик киритишни сўраш мақсадида савол берилади, бу билан баҳслашишга борилмайди.

Дебат жараёнида регламентга риоя қилиш сабабли танқид қилиш, яъни қуйидаги жумлаларни ишлатиш мумкин эмас:

Oh, I don't agree... I'm not (at all) sure..., Not really. Oh, I don't know. No, I don't think... I disagree (I'm afraid). That's not right, surely.

Дебат жараёнида ортиқча низолар келиб чиқмаслигини таъминлаш зарур. Бу хусусда мулоқот психологиясига мурожаат этсак. Психологлар мулоқотдаги низоларни олдини олиш учун қуйидаги қоидаларга риоя қилиш лозимлигини уқтириб ўтадилар:

- а. Танқид ва айбловни кўп ишлатмаслик.
- б. Фикрни қисқароқ гапларда ифодалаш керак.(5-9сўздан иборат)
- в. Эътиборли тингловчи бўлиш, яъни суҳбатдош фикрини бўлмаслик, унга ўз фикрини билдириш учун вақт бериш, суҳбатдошга бўлган қизиқишини кўрсатиш, суҳбатдош нутқининг хусусиятларига камроқ эътибор бериш, суҳбат вазиятидан чалғимаслик керак.
- г. Имкон қадар овознинг самимий жаранглашини таъминлаш керак.
- д. Суҳбатдошнинг новербал сигналларини диққат билан кузатиш керак.
- е. Қатъий фикр билдиришдан сақланиш керак(хатолик эҳтимолини эътибордан четда қолдирмаслик керак) .
- ё. Фикрни билдиришдан олдин у нима ҳақида эканини маълум қилиш керак.
- ж. Суҳбатдош тилида гапириш (профессионализмларга йўл қўймаслик керак.)
- з. Бўлар-бўлмас баҳсларга киришишдан сақланиш керак.
- и. Буйруқ оҳангидан воз кечиш керак.
- й. “ Ҳеч қачон ” ва ”ҳар доим” сўзларидан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш керак.
- к. Ижобий эмоцияларни сақлаб туриб, кўпроқ табассум қилиш керак.
- л. Шахсий соҳадаги тўқнашувга йўл қўймаслик (суҳбатдошнинг шахсий хусусиятларидан ранжишни, уларни ёқтирмасликни кўрсатмаслик, шахсий устунликни кўрсатишдан сақланиш) керак.

м. Ҳар бир сўз ва иборадан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш (негaтив эмоционал баҳоловчи сўз ва иборалардан “сиз хато қияпсиз”, янглишдингиз, эс-хушингиз жойидамас шекилли “ кабилардан, ақл ўргатувчи гаплардан фойдаланмаслик) керак.

н. Компромис учун очик бўлиш (ўзаро манфаатли келишувга доим тайёр бўлиш) керак.

“Таълим муаммолари” журналида мулоқотдаги вербаллик ва новербаллик қуйидагича ёритилганМулоқотнинг икки кўриниши фарқланади: вербал мулоқот ва новербал мулоқот.

Вербал мулоқот латин тилида *verbalis* “ сўзли ” деган маънони билдириб, сўзлар ёрдамида амалга оширилладиган мулоқотдир. Новербал мулоқот эса сўзсиз, яъни жест, мимика, талаффуз, нигоҳ, қараш, белгилар, ҳолат каби бир қатор тушунчаларни ўз ичига қамраб олади.

Нутқ инсоннинг тафаккур қила олиш қобилиятини ўзида яққол намоён қилиб ахборотни аниқ ва лўнда етказишдаги воситадир. Шунинг учун ҳам мулоқот турли туйғуларни, фикрларни ифода этишга, биргаликдаги ҳаракатнинг мақсадини аниқлашга, маъно мазмунини кўрсата олишга хизмат қилади.

Нутқ ўзида кўпгина маълумотларни қамраб олади, бу ҳам новербал воситаларнинг қўлланилиши, уларнинг маъно мазмунини аниқлатувчи ҳолатларини юзага келтиради:

1. Шу вазиятга оид жестлар, имо-ишоралар, ҳаракатлар.
2. Паралингвистика ва просемика.

Инсоннинг ҳаракатлари турли бўлишига қарамай, уларнинг маъноси шу ҳолат учун яхлит бир мазмунни ташкил қилади. Мулоқотнинг тушунарли, нутқ жараёнида қабул қилинган бўлиши аввало тана аъзоларининг биргаликдаги ҳаракатли маъно мазмунда янада яхши ифодаланади.

Паралингвистика ва просемикада асосан овознинг тембри, оҳанг, овознинг баланд-пастлиги, гап орасидаги паузалар, кулги, йиғи, мулоқотдаги хатолар, гапнинг ташкил қилиниши ва мулоқотга кириш кабилар ўрганилади

Дебат жараёнида визуал контактнинг муҳимлиги. [Педагогика психология факультети. Лекциялар тўплами. П.С.Эргашев.Т. 2003,20-21б]

Психологик адабиётларда ёритилишича, суҳбатдошлар бир-бирининг кўзларига тикилиши билан ўзидаги ёқтириш, садоқат ёки аксинча, агрессив реакцияларга тайёрликни ифодалайди. Ёқимсиз мавзудаги суҳбат давомида инсонлар кўзлар тўқнашувидан ўзларини сақлайдилар.Мутахассислар маслаҳатига кўра ижобий ва ишончли муносабат ўрнатиш учун суҳбатдошлар визуал контакти бутун мулоқот вақтининг 60-70% ни эгаллаши керак. Одам самимий бўлмаса ёки уялаётган бўлса, визуал алоқа бутун мулоқотнинг 1/3 ни эгаллайди. Агар визуал контакт бутун мулоқот вақтининг 2/3 қисмини эгалласа, бу ҳолат ёки одамга нисбатан қизиқиш кучлилигини кўрсатади, ёки одамга нисбатан салбий муносабат кучлилигини кўрсатади. Узлукли визуал алоқа самаралидир. Тадқиқотларнинг кўрсатишича, визуал контакт 10 сониядан ортмаслиги керак. Визуал алоқанинг оптимал варианты суҳбатдошларнинг юзма-юз эмас, маълум бурчак остида (тажрибалар натижасига кўра 90%) бир-бирига юзланишидан иборат. Бундай жойлашиш тикилиб туришга мажбур қилмайди ва ҳаракатларнинг эркин бўлишини таъминлайди.

Демак, новербал мулоқотда бир қанча белгилар тизимларидан фойдаланилади. Улардан фойдаланиш кўпинча онгсиз амалга ошади.

1. Матн ўқиш. Газета мақоласини вақти-вақти билан тингловчиларга кўз ташлаб баланд овозда ўқинг. Кўз ташлаш орқали аудиторияда эркин нутқ сўзлаш даражасига эришинг. Бунда доимо катта бўлмаган парчаларни ўқиб уларни ёдда сақлаш лозим. Бу нутқни идрок этишга тайёрлашдаги энг яхши машқдир, унда фикрлар сўзлардан бирмунча илгарилаб кетади.

2. Маъносини етказиш. 5,10 та гапдан иборат бўлган парчани ўқинг, уни айнан қуйидагича гапириб беринг:

Иложи борица сўзма-сўз (деталларни эслаб қолишга ҳаракат қилинг) ёки ўз сўзларингиз билан (ўзингиз мустақил нутқ тузинг.)

Not all that Mrs. Bennet, however, with the assistance of her five daughters,

could ask on the subject, was sufficient to draw from her husband any satisfactory description of Mr. Bingley. They attacked him in various ways—with barefaced questions, ingenious suppositions, and distant surmises; but he eluded the skill of them all, and they were at last obliged to accept the second-hand intelligence of their neighbour, Lady Lucas. Her report was highly favourable. Sir William had been delighted with him. He was quite young, wonderfully handsome, extremely agreeable, and, to crown the whole, he meant to be at the next assembly with a large party. Nothing could be more delightful! To be fond of dancing was a certain step towards falling in love; and very lively hopes of Mr. Bingley's heart were entertained.

3. Нутқни идрок этиш. Эркин нутқни юзага келтиришга нима хизмат қилади? мақолаларни ўқиш ҳам эмас, уларни ёдлаб олиш ҳам эмас, балки калит сўзларни ва нутқни идрок этиш асосидаги нутқни шакллантириш машқларини доимий бажаришдир. Нутқни идрок этиш деганда биз нутқ ва идрок ўртасидаги ўзаро боғлиқликни тушунамиз: нутқ чоғида фикрни, фикрлаш жараёнида нуқнинг юзага келишидир. Амалда эса бу фикрнинг таянч қисмини калит сўзлар ташкил этади деган маънони билдиради.

Калит сўзлар ораторга тафаккурга оид(импульс) туртки беради ,бу эса унга нутқни шакллантириб, фикрни юзага келтиришга ёрдам беради.

Мисол учун:

An invitation to dinner was soon afterwards dispatched; and already had Mrs. Bennet planned the courses that were to do credit to her housekeeping, when an answer arrived which deferred it all. Mr. Bingley was obliged to be in town the following day, and, consequently, unable to accept the honour of their invitation, etc.

Бу жумла калит сўзлар ёрдамида бошқача тузилиши ҳам мумкин. Буни оратор учун фойдали томони шундан иборатки, у жумлани эмас, балки калит сўзларни ёдда тутиши керак. У худди шу маънодан қайта-қайта янги жумлалар тузиши зарур. Оратор сўзлаётиб кейинги жумланинг калит сўзларига кўз қирини ташлайди. Науманнинг фикрича кейинги жумла доим

ҳозирги лаҳзанинг муаммосидир. (бир обзандаги 2-гап 1-гапдан келиб чиққан муаммоли гапдир.)

Яна бошқа бир самарали бўлган машқ - бу оратор гапнинг бошини ўқийди ва уни хоҳлаганча эркин тугатади.

Бу ерда биз шуни назарда тутаямизки, овоз чиқариб гапириш тасаввуримизни аниқлаб олишда муҳим аҳамият касб этади. Шу ўринда немис ёзувчиси Генрих фон Клейстнинг “ Нутқ жараёнида фикрнинг аста-секин юзага келиши” номли асарини эслаш жоиздир. Клейст “Иштаҳа таом чоғида келади “ деган француз мақолини биров ўзгартириб “Фикр нутқ жараёнида юзага келади” дейди.

Биз гапириш қобилиятимизни кучайтириш учун маълум бир тушунчаларга таъриф бериш каби машқлардан фойдаланамиз.Таърифлаш тушунчаларни аниқлаштиради, ифодалаш усулини яратади.

Генрих Лансберг “таърифлаш”га қуйидагича фикр билдиради. ”Таърифлаш бу бир сўзнинг маъновий чегарасини синонимидан фарқлаб тасвирлаб беришдир.” Таърифлаш оратор учун жуда муҳимдир. У тезда сўзнинг, предметнинг моҳиятини, маъзини англаб олиши даркор, чунки дискуссия чоғида унинг бирон бир предмет ёки сўзни таърифлашига тўғри келиши мумкин.

Талабалар мулоқот технологиясини тушунишлари , полилог жараёнини бошлаш малакасига эга бўлишлари зарур. Бунинг учун биз полилогнинг турли кўринишларида қўллаш мумкин бўлган нутқ репликаларини келтирдик. Уларни 3 гуруҳга ажратиш мумкин.

1 гуруҳдаги тил манбалари маълумот сўрашни ўрганишга қаратилган.

Do you mean to say that...?; Can you confirm the fact?; Am I right to understand that... ?; I'd like to know about...; Have you got any idea about...?; You know about..., don't you?; Could anyone tell me ...?; How do the views expressed compare with ... ?

2 гуруҳдаги тил манбалари гуруҳ суҳбатини давомийлигини таъминлашга қаратилган. Унда қандай қилиб айтилган фикрга боғланган

холда мулоқотни давом эттириш, бошқа бир фикрга мантиқан узилмай ўтиш, бошқаларни қандай қилиб суҳбатга чорлаш кабилар берилган. Масалан:

1 . Фикр билдириш; фикрга қўшилиш / қўшилмаслик (expressing opinions, agreements, disagreements): *That's right; As for me I suppose; It seems to me that...; I don't think so...; I see but...; In my opinion/view...; Personally I think...; Yes, that's what I think too; I entirely agree with you; That's a good point; To be honest...; I believe that...; I'd say he/she...; As far as I know; I'm not sure I agree -with that; I understand what you're saying, but...; Wouldn't you say that...; Don't you think that...; I'm afraid I don't agree at all; I think we'll have to agree to differ; Actually I think that...; You may be right, but I still think...; Still I suppose it might be the best opinion, all things considered; etc.*

Фикрни етказиш ва уни кенгайтириш репликалари (expanding phrases): *Besides; Apart from; More than that; I would like to point out that; I believe that; etc.*

2 . Маслаҳат, таклифлар. (advices, recommendation, proposals): *You have to do; Next time I very much hope that; You are welcome; I would be grateful if you would; It's all right if you like that kind of thing, but...; Shouldn't you choose something that will be...; One way of dealing with this would be to...; Wouldn't be much better to...; Nevertheless, this is a book/newspaper/film well worth considering; If you enjoy epics, this is the film for you; Another solution would be to...; Despite of that...I would recommend...; No matter how..., they mustn't...; We propose to...; This will have the effect of...; In order to avoid.../cause the least damage to...make the most of...; etc.*

аниқлаштириб олиш мақсадида саволлар (asking for an opinion, information): *What do you think about this matter? What's your idea about this? What makes you think so? How do you know? Where is the clue? Do you think you will...? I would like to know if/whether... ? I would appreciate it if you could give me further details about...; etc.*

Аниқлаштириб олиш:

I'm sorry, I don't quite understand what you mean by...

I'm sorry, could you explain what you mean by...

I'm afraid, I'm not really very clear about what you mean by... (*tentative*)

I'm sorry, but could you possibly explain what you mean by... (*tentative*)

But you said earlier that...

I don't understand what you mean by...

3 эмоционал реакциялар (emotional reactions): *That's rather strange, awful, nice; Brilliant; Excellent; Just on the contrary; etc.*

4 приоритетни англатувчи жумлалар (phrases expressing priorities): *What I would like to do is to...; I can't think of anything more satisfying than...; What's really important to me is to...; For me, the (next) most important thing would be to...; etc.*

3 гуруҳдаги тил манбалари муҳокама қилинаётган мавзунини умумлаштириш, унга якуний хулоса беришга қаратилган. Полилог қатнашчилари барча айтилган фикрларни жамлашни, қисқача баён қилишни ва у асосида якуний хулоса чиқариш малакасига эга бўлишлари керак.

- умумлаштириш (link words: adding points, reporting conclusions): On the whole; In general; Summing up all you've just said; Let's come to a conclusion; After all I mean; In addition...; On top of that; To make matters worse;

Полилогни ўргатиш машқлар тизими

I Босқич . Нутқ сўзлаш тайёрлов босқичи

1. Give your ideas concerning people's qualities and actions.

It's (un)natural It's immoral It's (hardly) necessary It's hardly possible It's quite (im)possible It's (un)desirable	to deliver lectures from memory. for a teacher to have an excellent for a scientist to be absent-minded. for a student to reproduce lectures to let others make use of your ideas.
--	--

2. Express your attitude to the statements giving an argument or two to explain what you mean. Let your partner respond with one or two other arguments

supporting your point of view or opposing it. Don't exchange your ideas before your turn comes round!

1. Absent-minded people can't be successful in research.
2. A good memory is absolutely necessary for a teacher.
3. An unscrupulous person can be a good teacher.
4. It's no use working hard if you have no inborn abilities.
5. Learning things word for word makes a student dull.

Characterize Mr. Hobdell making use of the following vocabulary (you may break the given pairs into separate elements and combine them in your own way). Justify your choice by giving facts from the story:

"Industrious but dull, hard-working and talented, clever but slow, absent-minded but amusing, absent-minded but able to concentrate, quick-witted and resourceful, kind but strong-willed."

3. The story you read last week, "Sam's Boy", is a story about an orphan boy who embarrasses people by calling them "father" and "mother" and who finally gets adopted by a kind elderly couple, after a series of amusing incidents.

Give a one-sentence summary of the story "Uncle Theo" according to the above-given pattern.

4. Explain whether the human situation presented in this film has anything to do with the one given in "Pride and prejudice".

5. After watching the film "Teachers and Actors" - answer the following questions:

- a) What are the qualities of an actor a teacher needs to become a professional?
 - b) What are the means a teacher employs to make his approach more effective?
 - c) What are the differences between the work of a teacher and that of an actor?
 - d) What qualities can prevent a good teacher from becoming an actor?
6. Would you like to have Theo Hobdell for a teacher? Explain, why. Try to

be objective: give your arguments and counter-arguments.

7. Give your idea of a good lecturer. Use the questions below, the text for aural comprehension and the hints given in Tasks 1, 2 and 3:

Is it right for a lecturer to read the text of his lecture to the audience? Is he supposed to make use of his notes? Must he give lots of examples to illustrate his ideas? Is it right for a lecturer to give ready-made answers to the problems he discusses? Must he make his audience take part in the lecture? Must he always be serious or must he be amusing at times? Is it more important for a lecturer to make his students think over some problems or to make them remember the facts? Must the end of the lecture be unexpected for the listeners or must it be easily foreseen?, \ etc.

Can the above-given piece of reasoning serve as an introduction to any of the following conclusions? Choose the most logical one and reproduce the whole utterance, beginning with a one-sentence summary of the above text and supplying the missing logical links so as to arrive at one of the conclusions below.

- a)... Science may completely alter the nature of human life.
- b)... Scholars should/can't be held responsible for the consequences of the application of their discoveries.
- c)... Science must prize the search above the discovery.
- d)... A community of scholars must be a democracy.
- e)... There is no room for individual research nowadays.
- f) ... Communication among scientists involves challenge without prejudice.
- g)... Scholars should/needn't concentrate their efforts on discoveries of immediate utility.
- h)... One can't be a true scholar without an established system of moral values.

I I Босқич. Полилог жумлалари қўллашга кўникма ҳосил қилиш машқлари

2 босқичда полилогда қўлланиладиган нутқ бирликларини тўғри ишлата олиш кўникмасини ҳосил қилиш машқлари бажарилади. Чунончи

полилог коммуникатив фаолиятни ўзида акс эттиради, коммуникатив фаолият эса ўз навбатида нутқ намуналари алмашинувини акс эттиради. Бунда талабалар полилогик занжир каби боғланадилар. Масалан, А: «I consider (think, presume, etc)....» В: «Are you sure?» С: «Absolutely». D: «From my point of view».

Полилогда ишлатиладиган репликаларни ўргатиш машқлари.

1. Write down all possible phrases which can express the following:

To agree entirely	I completely agree with you
To add an argument	
To support the opinion	
To disagree in a strong way	
To disagree to give reasons	
To explain the point of view	
To ask for an opinion	
To support the previous point of view	
To interrupt	Sorry for interrupting, but may I say
To make a proposal	
To give an argument	
To warn of negative consequences	

II. According to the following intentions given below name the speech patterns which are suitable for these intentions:

Starting, Taking the floor, Checking an agreement, Moving on. Disagreeing, Asking for clarification, Coming back to the main point, Asking for an opinion, Dealing with interrupting, Asking for further information, Correcting misunderstanding, Building up an argument, Presenting a counterargument, Closing a discussion.

III. Choose the phrases given below according to the following: opening, keynote speech, discussion, summary, closing.

I would like to point out that; That's right; Summing up all you've just said; To make matters worse; What I would like to do is to; One way of dealing with this would be to...; Shall we get started? The main aim of our discussion today is...; All things considered; We propose to... .

IV. Group the phrases given below. Decide who can use them: A spokesperson, participants or both. Don't forget to speak about the stages of a polylog:

We need to discuss; I wonder if I might comment on the last point; OK; Shall we get started? Let's turn to; What's your opinion about this? I recommend to; I agree with you on the whole, but... ; You are right; In most cases... ; Wouldn't you agree that...? Why don't you...? In general...; Thank you.

V. Fill in the blanks with the correct phrases given below:

I've thought that was obvious, It seems that you're confusing, Do you think that, and vice versa? Isn't it rather that they, are said to have, I've heard that argument time and time again, somewhere along the line. I wonder whether that's the case. What I'm saying is that, I'm not sure that it works like that. You see, For a start, I don't suppose, Let's look at the other side of the coin, Don't you think they're right to be.

A:.....the young have anything to learn from the elderly.....

B: Well, older people..... more experience than younger ones.

JL:..... but nobody ever says what experience!

B: They've lived through personal and family relationships. In many cases, they've bought and sold houses. They've witnessed ups and downs in their careers.* They're often experts on matters of health ranging from minor ailments to major operations. Some of them have been round the world.

A: But do these achievements really relate to the problems of young people today?

B: They have to,.....older people have been there before.
They've

had the problems and found the solutions.

A: today's young live in a different age..... , they don't go looking for information on the shelves of their local reference library. If they need any kind of advice, they'll find it on the Internet..... their grandparents will know how to use Search Engines.

B: quantity of information with quality of information. Nobody knows you better than someone in your own family. You don't need a global instrument to solve a local problem.

A:..... What can the young teach the elderly?

B: If the elderly are receptive, they could share some of the benefits of information technology. An E-mail message or a fax could save someone with mobility problems a lot of time and effort. Telephone banking could spare them having to queue in one of the few remaining branches of their bank. The elderly are often confused by modern telephones and automatic switchboards.

A: enjoy getting out and about instead of sitting next to a telephone? suspicious of technology which is turning us all into screen-gazers and zombies. The young are so hooked on these electronic toys, that they can't really see where they're going. The elderly don't need all this virtual reality. They are content to listen to the trees rustling in the wind, to smell the summer grass and to watch the setting sun.

VI. Look at the expressions and decide which you would use: to ask for an opinion, information

- 1) to expand
- 2) to give advices, recommendations, proposals
- 3) to report conclusions
- 4) to express priorities

- 5) to express emotional reactions
- 7) to express agreements, disagreements

Excellent; Where is the clue? Personally I think, I understand what you're saying, but..., Apart from. You have to do, Despite of that... I would recommend..., Shouldn't you choose something that will be..., That's rather strange. As far as I know, For me, the (next) most important thing would be to..., After all I mean, To sum up; You may be right, but I still think...; You may be right, but I still think, I see but...

VIII. Use the phrases given below in small polylogues while discussing the following situations:

- 1) You want to apologise for something you said.
- 2) You have to tell someone their winning lottery ticket is a forgery.
- 3) You wish you hadn't given up your previous job.

Don't forget about expanding phrases, advices, recommendations, proposals, phrases expressing priorities, emotional reactions, link words: adding points, reporting conclusions. Use the arguments and phrases which are used to introduce one's view.

- 1. I think, we will have to agree to differ;
- 2. I am afraid, I don't agree at all;
- 3. My career prospects are...;
- 4. To be responsible for... ;
- 5. To talk about luck...;
- 6. To feel sorry for misfortunes, shortcomings or losses...;
- 7. To express regrets about smth...;
- 8. Hard work, good luck, natural talent;
- 9. What's really important to me is to be able...; JO. For me, the (next) most important thing would be to...; 11. What I would most like to do is to...;
- 12. Your interest is in...;
- 13. It can lead you up the wrong path...

IX. Respond to the following stimulating sentences.

- May all your wishes come true!
- What I need is a good rest... -I knew he was going to cause trouble, and cause trouble he did...

- The Russians have a marvelous folksong tradition...
- You never give me any help!
- Do that again and I will hit you!
- Why are you laughing?
- There are three things I can never remember- names, facers, and... I've forgotten the other...

- You — who rarely gets angry - really lost your temper!
- Have you met our handsome new financial director?
- I've hardly been anywhere since Christmas!

III Босқич. Мухокамага тайёрлов машқлари

Талабалар фильмдаги бир неча мулоқотчилардан иборат полилогик нутққа эътибор беришлари керак. Бунда улар муомала воситалари ва мулоқот приёмларини ўрганадилар.

- мулоқотни давомийлигини таъминлаш;
- бир-бирига боғланган ҳолда нутқни давом эттириш;
- сўзловчилар бир фикрдан бошқа фикрга ўтганларида қандай тил воситаларидан фойдаланишлари (мантикийлик назарда тутилмоқда);
- ҳаётий воқеаларда мулоқот кўринишлари қандай бўлиши;
- турли ситуациялар қандай кўрсатиб берилиши;
- роллар алмашинуви қандай кечиши.

Масалан,

1. Pride and Prejudice фильмидан лавҳа.

Mr. Bennet was among the earliest of those who waited on Mr. Bingley. He had always intended to visit him, though to the last always assuring his wife that he should not go; and till the evening after the visit was paid she had no knowledge of

it. It was then disclosed in the following manner. Observing his second daughter employed in trimming a hat, he suddenly addressed her with:

"I hope Mr. Bingley will like it, Lizzy."

"We are not in a way to know WHAT Mr. Bingley likes," said her mother resentfully, "since we are not to visit."

"But you forget, mamma," said Elizabeth, "that we shall meet him at the assemblies, and that Mrs. Long promised to introduce him."

"I do not believe Mrs. Long will do any such thing. She has two nieces of her own. She is a selfish, hypocritical woman, and I have no opinion of her."

"No more have I," said Mr. Bennet; "and I am glad to find that you do not depend on her serving you."

Mrs. Bennet deigned not to make any reply, but, unable to contain herself, began scolding one of her daughters.

"Don't keep coughing so, Kitty, for Heaven's sake! Have a little compassion on my nerves. You tear them to pieces."

"Kitty has no discretion in her coughs," said her father; "she times them ill."

"I do not cough for my own amusement," replied Kitty fretfully. "When is your next ball to be, Lizzy?"

"To-morrow fortnight."

2. Conversation

(полилогдаги 3 та иштирокчи)

Newsagent's shop. Sunday morning. A young married couple, Anne and Jim, meet Ronald Marcer, a middle-aged librarian, while buying the Sunday newspapers.

Ronald: 'Sunday Telegraph', please. Thank you.

Jim: We would like all the Sunday papers. Why... hullo, Mr. Marcer?

Ronald: Hullo.

Jim: You know my wife, Anne, don't you?

Ronald: Yes, We've met once or ... How are you?

Anne: Yes, of course. How are you, Mr. Marcer?

Ronald: Buying up the whole of the paper shop morning?

Jim: Well ... We want to plan our summer holiday you see. And it's bout is time of year especially that... that all the holiday adverts appear in the ... **Anne:** So we thought we'd have a good look at bout everything that's going. **Ronald:** I see ... Yes ... You have to book up early these days. Are you thinking of going somewhere?

my point of view, if I were you, I would argue about this matter».

3. Фильмга жавобан талабалар кўйидагича фикр билдиришлари керак:

- to agree or disagree partly;
- to suggest another decision;
- to avoid the answer or keep back your own opinion;
- to express support.

How about going on a package to Europe':

Y Do you think our lives have been improved by the Internet?

4. Бунга жавобан талабалар кўйидагича фикр билдиришлари керак:

- to agree and begin speaking;
- not to support the talking but explain the reasons;
- not to agree, suggesting another decision of the matter.

You will take the floor at the conference, won 't you?

Would you tell a group of London students about Russian folksong tradition?

5. Гуруҳларга бўлиниб турли мавзуларда мунозара, баҳс, суҳбатлар ўтказадилар. Мавзулар, саволлар кўрилган фильм мазмунидан келиб чиққан бўлади.

Card 1

Now discuss the following

- a. How true is this survey for you and your class?
- b. Do you usually read surveys like this? Are they revealing or rubbish?
- c. Do you believe in horoscopes? Is a Gemini (born between 21 May and 20 June) really different from a Capricorn (22 December-19 January)?
- d. Chinese Astrology suggests that your character comes from the year of

your birth. For example, a Goat (born in 1979 or 1991) is friendly but easily led, a Monkey (1980 or 1992) is intelligent but untidy and a Buffalo (1985 or 1997) is reliable but stubborn. Is this true?

Card 2

Now discuss the following

- a . What do you think of Doug Fishbone's installation? Is it a work of art or a waste of time and money?
- b. What is art? Is it important ? Why/Why not ?
- c. Is there a difference between high art (opera, ballet) and popular art (soap operas, pop music)? Which is more important?
- d. Is a fresco by Leonardo da Vinci any better than graffiti art spray-painted on a wall?
- e. Should governments subsidise the arts? If you answer yes, which of the following kinds of art would you give funding to? installations , folk music , pop music, opera , theatre, buskers , poetry...
- f. Would money be better spent on something more useful, like medical research?

Card 3

Now discuss the following

- a. How important is television in your life? Could you live without it?
- b. Do you think TV Allowance is a good idea?
- C. How would you feel if you were restricted to an hour's TV a day? What sort of TV programme would you give up?
- d. Do you like TV adverts? Are you influenced by the adverts you see on TV?
- e. Is there too much violence and bad language on TV?

- f. How has television changed the world in the last 50 years?
- g. Do you think people will watch more or less TV in the future?

Card 4

Now discuss the following

- a. How do you feel about supermarkets taking photographs in this way? Is it 'an infringement of your privacy' or a sensible way of preventing shoplifting?
- b. Scientists say that the technology Tesco is using could easily be applied to people. For example, if a child were tagged, parents would know where they were 24 hours a day. Would this be a good idea?
- c. Do you care if people collect information about you?"
- d. Would you be happy with ...
- a doctor keeping your medical records?
 - a college having details of all your exam results?
 - a bank knowing how you spend your money?
 - the police having a sample of your DNA?
 - the government knowing your political opinions?
 - an identity card that carries your fingerprints?
 - satellites watching you from space?
- a) Group work 1. Three students are involved. A: a child, B: his father, C: a psychologist who can help to solve the conflict. You are people of different age and social standing. Express your attitude to this problem.
- b) Group work 2. Imagine and discuss this situation in such a way as if you have seen the event with your own eyes. Use some unknown details; try to sound as convincing as possible. Maybe you choose a different way out of this problem. Use some words and phrases from active vocabulary.
- c) Discussion.
- d). Round-table discussion. First of all study the information. When you are sure that you understand it, discuss it, using the information from the text as well

as your own knowledge.

Choose some countries, imagine what an academic probation can be there, share your opinions and compare this situation in your country.

e). Take part in the round-table discussion «Academic probation». There are going to be two or three groups of experts, three, presenting two or three opposite opinions. The other students are going to be participants of this discussion. They may agree, disagree, ask questions, express the opinions, etc. Choose one person from the group to chair the discussion.

f) Press-conference. Press-conference is a one of the types how we organize a discussion. There can be a different theme and different people are invited who have had experiences related to the particular theme. Possible theme

- Making an impression;
- Does the way you look affect your career chances?
- Getting to the top;
- What kind of success you think is most important?
- Proudest moment of my life;
- My most frightening experience.

There can be some roles. For example: Interviewer, psychologist, assistants and guests.

Participants work together to prepare for the press-conference. Assistants conduct preliminary discussions with other students to establish basic facts. Their notes will be handed to the students. Work out and make notes on:

- a short but realistic introduction to the press-conference, the theme and the guests;
- the kind of questions to ask. These should be 'leading' questions, designed to get your participant to explain or describe rather than just answer 'yes' or 'no';
- a suitable conclusion, thanking your participant;
- an appropriate time limit.

Some pieces of advice:

- Start with general questions and lead up to your students' particular experience.

- Remember to ask leading questions which prompt your guests to talk.

- Really listen to the answers and be prepared to develop any interesting points.

- Remember your time limit and stick to it

During the discussion don't forget to use some phrases according to the

stages of polylog. For example:

Starting: Good morning, everyone, Shall we get started? We want to discuss... The main aim of this discussion is..., There are three/ several/ a number of points I'd like to make.

Taking the floor: I wonder if I might comment on that last point? Could/ may I come at that point?

Checking an agreement: Are we all agreed? So we are going to...

Moving on: Shall we move on to...? Let's turn to...

Disagreeing: I disagree, I don't think it will work.

Asking for clarification: What do you mean by...? I didn't follow what you said about...

Coming back to the main point: I think we are getting side-tracked, Can we get to the main point?

Asking for an opinion: What's your opinion of...? How do you feel about this idea? What's your reaction to this suggestion?

Dealing with interrupting: Just a minute. Let me finish..., Hang on..., I haven't finished, If I could finish..., Just a minute... .

Asking for further information: Could you be more specific/ precise? I'm sorry but could you explain in a little more detail?

Correcting misunderstanding: I'm afraid there seems to have been slight misunderstanding, Perhaps you should make that clearer by saying...

Building up an argument: For a start.../ First of all..., And what is more.../and

that's

not all..., And don't forget either that.../Of course, another consideration must be..., And finally you've got to bear in mind that...

Presenting a counterargument: Still..., At the same time..., However..., On the other hand..., If you look at it from another angle... .

Closing a discussion: Thank you for a very fruitful/ productive discussion...

That's rather strange, awful, nice; Brilliant; Excellent; Just on the contrary; etc.

(phrases expressing priorities). What I would like to do is to...; I can't think of anything more satisfying than...; What's really important to me is to...; For me, the (next) most important thing would be to...; etc.

link words: adding points, reporting conclusions (On the whole; In general; Summing up all you've just said; Let's come to a conclusion; After all I mean; In addition...; On top of that; To make matters worse; To sum up; In conclusion; All things considered, we feel that...; etc).

1. Choose the theme you want. Discuss your own views on this theme and say what point of view you share.

2. When you are taking part in the discussion it is useful to have techniques up your sleeve for getting people to listen to you and to give yourself thinking time while you arrange your ideas.

Some opening expressions:

Informal: If you ask me...

You know what I think, I think that... I'd say that... The point is... Woiddn 'tyou say that.,. Don 'tyou agree that... As I see it...

I just like to say that I think that... Formal: I'd like to point out that...

IV Босқич. Реал муҳокама машқлари

1. Ушбу машқ турида талабалар бирор матн билан танишиб, уни муҳокама қиладилар.

Some people are dedicated famous people of fashion, others put on the first thing they find in the morning. Here is a piece of discussion how to feel more relaxed and comfortable in the company of your friends.

"Little style secrets"

I have a habit to dress up for work in a suit and a tie because it was important to give a good impression, but more people are dressing down in the workplace, and this is more accepted now. When I exercise, I generally wear some shorts and a shirt, and I put on comfortable shoes. Overall, I think new fashions are replacing traditional ones, but I also think we should also try to preserve typical traditional clothing. It's a part of our culture and heritage (<http://www.esl-lab-com/vocab/v-fashion>).

Discuss with your partners "What kinds of clothing do you wear in different situations?"

2. Complete mini-dialogues. Practice them using the expanding phrases, advices, recommendations, proposals, phrases expressing priorities, emotional reactions, link words: adding points, reporting conclusions etc.

3. Share your opinions about the professions you like or don't like including the information about the clothes appropriate for each profession.

4. Discuss your first impressions when you saw college professor, computer programmer, car salesperson, taxi driver, and musician. Answer the question: What do you think they are like? Choose from these words and phrases; don't forget to use link words:

outgoing, self-confident, approachable, sociable, shy, dull, boring, conceited, aggressive, chatty, a bully, a bore, good company, reserved, easy-going, easy to get on with.

5. Respond to the following:

- Why are you always anxious about your appearance?
- You wouldn't dream of wearing last year's fashions?
- What is your personal dress code?
- It's very difficult to resist judging people immediately!

- It's silly to dress for the occasion!

6. Compare your impressions with other students. Discuss which of these factors influenced you most: physical appearance, clothes, body language. Give your arguments.

7. Complete the questions for your groupmates using Why, When, Where, What, Who according to the theme.

8. Discuss the problem in groups. Make a list of some fashions and today which you think will be most popular in the next few years. Say: What fashion or clothes you'll choose and why? How has fashion changed over the past 50 years in your country?

9. Complete a dialogue/polylog about the fashion and clothing in our country. Choose the episodes from your life.

Rita: "You aren't accepted in some circles if you don't dress like everyone else. Each group has its own look."

Anna: "I have the same tastes, we all dress more or less in the same way. I like the way we wear the same things, it makes us even closer".

Olga: "As for me, you know I like to keep up-to-date with the changes in our society. Being in fashion makes me feel good, in tune with the world I live in".

Masha: "Do you remember the girl, if I'm not mistaken she studied with us 4 years ago, so she was crazy about jumping on to every trend and she was sure that she's in fashion?"

Rita: "Oh, yes, but she forgot about one issue, that it won't do to jump on to every trend, and ..."

Olga: "It is better to know the classics". Masha: "Absolutely, we, girls, will always be safe with jeans-cut pants, safari jackets, comfortable dresses and button-down shirts".

Anna: "You know, recently I've read one article in the magazine, that if we want to be sophisticated girls, we should keep accessories up to date..." Olga: "There was written: 'Pay attention to eye-glass frames and earrings, they are what people notice first'. Is it?"

Anna: "Yes. A very useful information for young girls, especially for mat girl..." Maska: "Anna, when are you stopping to laugh at Kate, it is not serious". Anna: "When she stops to spend much time with my boy friend..."

10. Before watching the film express your thoughts about the title. What does it mean? Are Fashion and Clothing connected by assessing and forming impressions of people?

Назорат саволлари

1. Нутқ деганда нимани тушунасиш ва нутқнинг қандай турлари фарқланади?
2. Гапиришнинг қандай турлари фарқланади?
3. Гапиришнинг психофизиологик жиҳатлари нималардан иборат?
4. Гапиришни ўргатиш бўйича тадқиқот олиб борган олимларни санаб ўтинг.
5. Монолог, диалог, полилогга таъриф беринг. Уларнинг ўзаро боғлиқлиги нимадан иборат.
6. Полилог тушунчаси дастлаб қачон пайдо бўлган?
7. Полилогнинг турларини санаб ўтинг.
8. Дебат тушунчасига таъриф беринг.
9. Дебат ўтказишнинг ўзига хос қоидаларини санаб ўтинг.
10. Полилогни ўргатиш машқлар тизими ушбу қўлланмада неча босқичда амалга оширилган?
11. Полилогни ўргатиш жумлалари нималардан иборат?
12. Сухбат бошлаш учун қайси жумлалардан фойдаланилади?
13. Фикрга аниқлилик киритиш учун қайси жумлалардан фойдаланилади?
14. Фикрга қарши чиқиш учун қайси жумлалардан фойдаланилади?
15. Ўзгалар фикрини маъқуллаш учун қайси жумлалардан фойдаланилади?
16. Баҳс якунлаш учун қайси жумлалардан фойдаланилади?

Глоссарий

Полилог кўпчилик суҳбати, бир неча шахлараро суҳбат.

Дебат сўзи этимологик жиҳатдан англо-французча *debatre* сўзига тааллуқли, ундан *debate* сўзи келиб чиққан.

Беллашмоқ кўчма маънода ким ўзиш ўйнамоқ, мусобақа, рақобат қилмоқ.

Суҳбат икки ва ундан ортиқ киши ўртасидаги ўзаро сўзлашув; мусобақа; гурунг; бирор мавзуда эшитувчилар билан фикр алмашинув, савол-жавоб тариқасида ўтказиладиган машғулот.

Мунозара илмий, адабий, сиёсий, диний ва шу каби масалалар юзасидан тортишув, баҳс, дискуссия, фикрлар тортишуви .

Диспут илмий, адабий ва шу каби мавзуларда ўтказиладиган оммавий мунозара, дискуссия.

Дискуссия бирор масалани тўғри ҳал қилиш учун матбуотда ёки йиғилишда ўтказиладиган эркин оммавий муҳокама, мунозара.

Дискуссия (мунозара) жамоа олдидаги илмий, сиёсий баҳс. Турли фикрларни қиёслаш йўли билан тўғри ечимини топиш. Бу ҳақиқатни очишдаги баҳс.

Баҳс (полемика) жамоа олдидаги баҳс бўлиб, унда мақсад қатнашувчи ўзининг ҳақлигини ва рақибларининг фикрларини рад этишга йўналтирилади. Ундаги мақсад баҳслашишда ютиб чиқишга қаратилган бўлади.

Дебат жамоа олдида бирор бир жамоатчиликдаги муҳим бўлган масалани унга турли қарашлар орқали муҳокама қилиниши.

Музокара жамоа олдидаги илмий, сиёсий ва ҳисобот тарзидаги доклад.

Тестлар

1. Нутқ сўзига таъриф қайси жавобда тўғри келтирилган?

- a) гапириш янглиғ фаолият чоғида фикрнинг рўёбга чиқиш ва ифода қилиш усулидир
- b) инсоннинг тафаккур қила олиш қобилиятини ўзида яққол намоён қилиб ахборотни аниқ ва лўнда етказишдаги восита
- c) Бир кишининг жамоа олдида сўзлаган нутқи
- d) А ва Б жавоблар

2. Нутқ фаолиятининг турларини кўрсатинг

- a) оғзаки ва ёзма
- b) оғзаки
- c) грамматика, лексика ва талаффуз
- d) лексика ва талаффуз

3. Гапириш турларини кўрсатинг

- a) монолог, диалог
- b) монолог, диалог, полилог
- c) оғзаки нутқ, монолог
- d) полилог, оғзаки нутқ

4. Тил материаллари турларини кўрсатинг

- a) лексика ва талаффуз
- b) грамматика, лексика ва талаффуз
- c) гапириш, тинглаб тушуниш, ўқиш, ёзиш
- d) монолог, диалог, полилог

5. Рецепттив нутқ фаолияти турларини кўрсатинг

- a) гапириш, тинглаб тушуниш
- b) тинглаб тушуниш, ўқиш
- c) ўқиш, ёзиш
- e) гапириш, ёзиш

- 6.** Продуктив нутқ фаолияти турларини кўрсатинг
- a) гапириш, тинглаб тушуниш
 - b) тинглаб тушуниш, ўқиш
 - c) ўқиш, ёзиш
 - d) гапириш, ёзиш
- 7.** Полилог сўзига таъриф қайси жавобда тўғри келтирилган?
- a) бу кўпчилик суҳбати, бир неча шахлараро суҳбат
 - b) жамоа олдидаги илмий, сиёсий баҳс
 - c) жамоа олдидаги илмий, сиёсий ва ҳисобот тарзидаги доклад.
 - d) барча жавоблар тўғри
- 8.** Дебат жараёнида ортиқча низолар келиб чиқмаслигини таъминлаш учун зарур бўлган шартлар нималардан иборат?
- a) фикрни қисқароқ гапларда ифодалаш
 - b) фикрни қисқароқ гапларда ифодалаш
 - c) суҳбатдошнинг новербал сигналларини диққат билан кузатиш
 - d) барча жавоблар тўғри
- 9.** Дебат, диспут, муҳокама, суҳбат, музокара, баҳс тушунчаларини фарқлаш борасида тадқиқотлар олиб борган олимларни кўрсатинг
- a) С.А.Минеева, А.Н.Соколов, Ш.Т.Бўтаев, Г.Қодирова
 - b) А.П.Алексеев, О.Г.Дзюбенко, С.А.Минеева, А.Н.Соколов, И.А.Стернин
 - c) Хайнц Леммерман, Н.М.Юлдашева
 - d) Л.Т.Ахмедова, В.И.Нормуратова, П.С.Эргашев
- 10.** Полилог атамасини биринчи бўлиб методикага киритган олим ким?
- a) Х. Палмер
 - b) И.А.Зимняя
 - c) Е.Н.Соловова
 - d) М.Гальскова

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Ўзбек тилидаги адабиётлар

1. Ш.Т.Бўтаев, Н.М.Юлдашева. “Умумевропа компетенциялари тизими (CEFR) асосида тил ўрганувчиларнинг билимини баҳолаш учун қўйилган талаблар(услубий қўлланма”. Тошкент-2017.-40 б.
2. П.С.Эргашев, Педагогика психология факультети. Лекциялар тўплами. Т. 2003,29,30
3. Г.Қодирова, Мулоқотга вербал ва невербалликнинг ўзаро таъсири. “Таълим муаммолари” 2008 №3-4, 166 б.

Рус тилидаги адабиётлар

1. Витлин Ж.Л. Проблемы обучения учащихся активному и пассивному владению языком// ИЯ1П. 2003. - №3. - С.7-12.
2. Владиславлев А.П. Актуальные проблемы непрерывного образования: Сборник научных трудов. М.: АПН СССР, 1982. - 158с.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя. М.: АРКТИ, 2000. - 165с.
4. Елухина Н.В. Роль дискурса в межкультурной коммуникации и методика формирования дискурсивной компетенции// ИЯШ. — 2002. № 3. - С.9-13.
5. Зверева Е.А. О некоторых особенностях употребления модальных глаголов в английских научных текстах// В сб.: Функциональные стили и преподавание иностранных языков. М.: Наука, 1982. — С. 196-210.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для студентов вузов. -М.: Логос, 1999.-383с.
7. Климова Е.Ю. Обучение учащихся старших классов иностранным языкам на основе интеграции методических систем: на примере тем «Образование в США» и «Кинематограф»: Методическое пособие. — Курган: ИПКиПРО, 2001.-24с.

8. Назаренко А.Л. Проблемы оптимизации понимания и преподавания языка для специальных целей. М.: Наука, 2000,- 128с.
9. Основы публичной речи: Learning to Speak in Public: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛА-ДОС, 2000. 96с.
10. Хайнц Леммерман. “Уроки риторики и дебатов” , Уникум Пресс-2011. Стр 336.
11. Т.Ю.Шевченко, Принципы обучения иноязычному полилогоговому общению (на опыте студентов-лингвистов) // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. Сер. Педагогические науки, №1(25), 2008,- С. 28-31. II. Статьи, опубликованные в других изданиях и журналах:
12. Т.Ю.Шевченко, 3. Речевое поведение преподавателя как компонент межличностного взаимодействия // Коммуникативная компетенция преподавателя: Материалы региональной научно-методической конференции / Отв. ред. и сост. СЮ. Камышева. - Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного института повышения квалификации работников образования, 2004. - С. 133.

Инглиз тилидаги адабиётлар

1. Л.Т.Ахмедова, В.И.Нормуратова. “Teaching English practicum”, Тошкент-2011. 164 бет.
- 2.В. Bannet, C.Rolheisser, L.Stevahn.”Cooperative Learning”,1990 p.340 .
- 3.G.Broughton, Ch. Brumfit, R.Flavell, P.Hill, A.Pincas. “Teaching English as a Foreign Language”, 2003. p.257.
4. “In-service distance training course for teachers of English”. Romania, Polirom 2003, p 138-139.
- 5.Jalalov J.J. and others.. English Language Teaching Methodology, 2015 pp.4-17, written short answers on the questions on p. 17